

Agnieszka Barátka

Varsói Tudományegyetem Magyar Tanszék, PhD-hallgató

Nemes Nagy Ágnes gyermekverseinek helye és szerepe az anyanyelvi kompetencia fejlesztésében (dokumentumelemzés tükrében)¹

BEVEZETÉS

A vers első irodalmi alkotásnak mondható, amellyel a gyermek találkozik az életében, hiszen az első „verselményeket” – tudatosan vagy akaratlanul – az édesanya közvetíti a gyermekének, amikor „mondókázva” játszik vele (Komáromi 1999: 32). A családi nevelésben, azaz a szülő vagy a nevelő által keltett versszeretetet az óvoda és a későbbiekben az iskola tudatosan tovább mélyíti.

E tanulmányban Nemes Nagy Ágnes verseinek a helyét és didaktikai, tantárgy-pedagógiai szerepét mutatom be. A munkám gerincét a versnek, mint az általános iskolai (alsó tagozatos) hatékony tanulás eszközének a bemutatása képezi konkrét példák, vagyis az általam kiválasztott költőnk alkotásainak tükrében. Alapjául szolgál a szükséges dokumentumok (a NAT és kerettanterv) elemzése, valamint az Apáczai Kiadónak az alsó tagozatos osztályoknak szánt magyar nyelv és irodalom tantárgy tankönyvcsaládjában² szerepelt Nemes Nagy Ágnes verseinek gyűjtése, módszertani elemzése, valamint csoportosítása és rendszerezése, a versek helyének és szerepének bemutatása céljából az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak megfelelően.

ANYANYELV MINT KULCSKOMPETENCIA

Az anyanyelv elsajátítása vitathatatlanul alapvető fontosságú kompetenciának tekinthető, mivel csak az anyanyelv birtokában az egyén képes beilleszkedni az őt körülvevő környezetbe, illetve tudatosan tud részt venni a szélesebb társadalmi életben. Másrészt ez a kompetencia a tanítás-tanulás folyamatának az alapja, hiszen az alapkészségek, azaz az olvasás, az írás és a beszéd nélkül nem lehet tanulni.

Az anyanyelvi kulcskompetencia fő tartalmának, meghatározásának az elemzése kettős jelentésű. Egyrészt konkrét képességet jelent, amelynek köszönhetően az egyén „konceptiókat, gondolatokat, érzéseket, tényeket és véleményeket tud kifejezni és értelmezni szóban és írásban egyaránt” (2006/962/EK: L 394/14). Másrészt ez a kompetencia komplex képesség is, vagyis olyan képességnek, amelynek köszönhetően az egyén „nyelvileg helyes és kreatív módon kapcsolódik be a társadalmi és kulturális tevékenységek teljes körébe; az oktatásba és képzésbe, a munkába, a családi életbe és a szabadidős tevékenységekbe” (2006/962/EK: L 394/14). Az Európai Parlament és az Európai Tanács ajánlásában olvasható továbbá, hogy „az anyanyelven folytatott kommunikáció megköveteli az egyéntől, hogy rendelkezzen a szókincs, a funkcionális nyelvtan és a nyelvi funkciók ismeretével. Ez magában foglalja a verbális

¹ Jelen tanulmányban a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott Domus Hungarica 2018-os junior ösztöndíj keretében, dr. habil Kováts-Németh Mária egyetemi magántanár témavezetésével, végzett kutatás eredményeinek egy részét mutatom be.

² A vizsgált könyvpozíciók teljes listáját a Mellékletben mutatom be.

kapcsolattartás fő típusait, az irodalmi és nem irodalmi stílusok körét, a különféle nyelvi stílusok és regiszterek fő sajátosságait, és a nyelv és a kommunikáció változását különféle helyzetekben.” (2006/962/EK: L 394/14) Ebből látható, hogy az anyanyelvi kompetenciához kapcsolódó ismeretek szerkezetében az alapismeretek, azaz a szókincs, a funkcionális nyelvtan és a nyelvi funkciók ismerete kulcsfontosságú, mivel körülveszi a verbális kapcsolattartás alapjait (pl.: köszönést, bemutatkozást, kérdezést, válaszadást) és meghatározza a nyelvi, irodalmi és kommunikációs helyzetek stílusait.

Mindehhez „az egyénnek rendelkeznie kell azzal a készséggel, hogy mind szóban, mind írásban kommunikálni tudjon különféle kommunikációs helyzetekben, és hogy figyelemmel kísérje és a helyzet követelményeihez igazítsa kommunikációját. Ez a kompetencia magában foglalja továbbá azt, hogy az egyén különféle típusú szövegeket meg tud különböztetni és fel tud használni, információt tud keresni, összegyűjteni és feldolgozni, segédeszközöket alkalmazni, szóbeli és írásbeli érveit a helyzetnek megfelelő módon, meggyőzően tudja megfogalmazni és kifejezni” (2006/962/EK: L 394/14).

Az anyanyelven folytatott kommunikáció felhasználása és művelése pozitív attitűdöt igényel, vagyis „a kritikus és építő jellegű párbeszédre való hajlamot, az esztétikai minőség tisztelőt és az erre irányuló törekvést, valamint a másokkal fennálló kapcsolat iránti érdeklődést” (2006/962/EK: L 394/14). Ennek két feltétele van: „a nyelv másokra gyakorolt hatásának tudatosítása, és a nyelv pozitív és társadalmilag felelős módon való értéke és használata” (2006/962/EK: L 394/14).

A magyarországi iskolai nevelés-oktatás pedagógiai tartalmát meghatározó Nemzeti alaptantervben olvashatjuk, hogy „az anyanyelvnek kulcsszerepe van a nemzeti és kulturális önazonosság, tudatosság és kifejezőkészség, az erkölcsi, az esztétikai, a történeti és a kritikai gondolkodás kialakításában is. Az anyanyelvnek mint rendszernek a biztos tudása, az anyanyelvi készségek birtoklása segíti az aktív részvételt a társadalom közösségeiben, valamint meghatározó szerepe van a társadalom értékeinek létrehozásában, megvitatásában, közössé tételében és alakító áthagyományozásában” (NAT 2012: 55). Figyelemre méltó, hogy az anyanyelv ismerete nemcsak befolyásolja és támogatja a tanítás-tanulás folyamatát, hanem egyidejűleg az anyanyelvi kompetencia fejlesztése valamennyi iskolai tantárgy feladata is.

Minden kulcskompetencia megvalósításának az elősegítése céljából a NAT-ban megfogalmazták a fejlesztési feladatokat is minden műveltségi területre és korosztályokra (Kováts-Németh 2010: 102-103). Az anyanyelvi kommunikációnak, mint egyik kulcsfontosságú kompetenciának a magyar nyelv és irodalom tantárgy, mint a műveltségi területe felel meg. A magyar nyelv és irodalom tantárgyhoz fűződő fejlesztési feladatok szerkezetében hét feladatot emeli ki a NAT:

1. Beszédkészség, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása
2. Olvasás, az írott szöveg megértése
3. Írás, szövegalkotás
4. A tanulási képesség fejlesztése
5. Anyanyelvi kultúra, anyanyelvi ismeretek
6. Irodalmi kultúra, az irodalmi művek értelmezése
7. Az ítélőképesség, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék fejlesztése. (NAT 2012: 57)

Az I-IV. osztály kerettantervét elemezve egyértelművé válik, hogy a magyar nyelv és irodalom tantárgynak alapfeladata az olvasás és a kézírás megtanítása, a helyesírás megalapozása, a szövegértés és a szövegalkotás elemi gondolkodási és nyelvi műveleteinek

megismerése és gyakorlása. E célból szükséges megismertetni a tanulóval az alapismereteket a nyelv rendszeréről, a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat egyszerűbb szabályairól és gyakoroltatni vele ezeknek az alkalmazását.

A VERS AZ ALSÓ TAGOZATOS HATÉKONY TANÍTÁS-TANULÁS FOLYAMATÁNAK ESZKÖZE

A magyar nyelv és irodalom tantárgy alapelveinek és céljainak leírásában olvashatjuk a NAT-ban, hogy „az irodalom mint nyelvi művészet a kultúra egyik fő hordozója, alakítója: a szövegértési és alkotási (alsó tagozatban fogalmazási) készségek, és az ezeket megalapozó képességek fejlesztésének, az esztétikai és érzelmi nevelésnek, a viselkedési szabályrendszer átadásának egyik legátfogóbb és leghatékonyabb eszköze” (NAT 2012: 55-56). Ráadásul hangsúlyozzák azt is, hogy:

az anyanyelvi és irodalmi nevelés elválaszthatatlan egységet alkot, ugyanakkor különböző képességterületeket fejleszt. Az irodalmi művekkel folytatott aktív párbeszéd révén jön létre a kapcsolat a múlt, a jelen és a jövő között. A jelentős művek szembesítik a befogadót az élet alapvető kérdéseivel, biztosítva a kultúra folytonosságát, folyamatos megújulását. Segítenek az emberi és társadalmi problémák megértésében, átélésében, a saját és más kultúrák megismerésében, az én és a másik közötti különbség megfogalmazásában, tisztelésében. Az irodalmi alkotások fejlesztik az emlékezetet, az élmények feldolgozásának és megőrzésének képességét, hozzájárulnak ahhoz, hogy a diákokban megeremtődjék a hagyomány elfogadásának és alakításának párhuzamos igénye.

A fenti célok mellett az irodalmi nevelés kitüntetett feladata az olvasási kedv felkeltése és megerősítése, az irodalomnak mint művészetnek, mint az emberi kommunikáció sajátos formájának megszerettetése, közlésformáinak, kifejezési módjainak élményteremtő megismertetése. Az így megszerzett tudás lehetőséget teremt az ön- és emberismeret, a képzelet, a kreativitás és a kritikai gondolkodás fejlesztésére, miközben a tanulók megismerik a sokoldalú és többjelentésű hagyomány fogalmát, a nyelvi és művészi konvenciókat. (NAT 2012: 56)

A magyar nyelv és irodalom tantárgyra vonatkozó fejlesztési feladatok szerkezetének a leírásában csak két helyen említik a verseket: az olvasás, írott szöveg megértésének és az irodalmi kultúra, az irodalmi művek értelmezésének a megfogalmazásában. A tanulóknak tudniuk kell azonosítani az olvasott szövegek műfaji jellemzőit, többek közt a mondóka jellemzőit (NAT 2012: 59), illetve ismerkedniük kell változatos ritmikai, zenei formálású klasszikus és kortárs magyar lírai művekkel, valamint népköltéssel (NAT 2012: 63-64).

A NAT-ban megfogalmazott közműveltségi tartalmak szerint a vers helye és szerepe az alsó tagozaton a beszédképességnek, szóbeli szövegek megértésének, értelmezésének, alkotásának a fejlesztésében bizonyul a memoriterek szövegű tolmácsolásában (NAT 2012: 67). Továbbá a tanulási képesség fejlesztésében, azaz a szépirodalmi művek, részletek szövegű felidőzésében, a NAT kötelezővé teszi a következő alkotások kívülről való megtanulását:

Teljes művek:

- mondókák, népdalszövegek, József Attila: *Altató, Betlehemi királyok, Mama*; **Nemes Nagy Ágnes: *Nyári rajz***; Petőfi Sándor: *Anyám tyúkjá, Füstbe ment terv*; Tamkó Sirtó Károly egy verse, Weöres Sándor három költeménye;
- kortárs magyar lírikusok műveiből néhány alkotás (NAT 2012: 68).

Párhuzamosan a tanulónak meg kell tanulnia még a magyar nemzetidentitást mélyítő alkotások, vagyis Kölcsey Ferentől a *Hymnus*, Petőfi Sándortól a *Nemzeti dal* és Vörösmarty Mihálytól a *Szózat* részleteit is.

Az irodalmi kultúra megismerésének a terén a NAT-ban elfoglaltak szerint az alsó tagozatos diákoknak meg kell ismerniük és értelmezniük a népköltészet több műfaját (köztük a mondókákat, népdalokat, kiszámolókat, népi játékokat és találós kérdéseket), valamint klasszikus és kortárs európai és magyar szerzők gyermekverseit is – a felsorolt szerzők közt szerepel Benedek Elek, Fekete István, Illyés Gyula, József Attila, Kormos István, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Nagy László, **Nemes Nagy Ágnes**, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Tamkó Sirató Károly és Weöres Sándor (NAT 2012: 68). A kerettanterv javasolja még Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, Szabó T. Anna, Tóth Krisztina, Lackfi János és Varró Dániel gyermekverseinek ismertetését a diákokkal (Kerettanterv: 16).

NEMES NAGY ÁGNES A GYERMEKVERSEK KÖLTŐJE

Nemes Nagy Ágnes (1922 - 1991) Weöres Sándor által nyitott úton indult, hiszen az újramegszólálás és a gyermekverskötetek publikálása nála is igen közel esik egymáshoz: tizenegy évi hallgatás után 1957-ben adta ki a *Szárnyvillám* című kötetét, s ezután két gyermekverskötetet következett: az *Aranyecset* 1962-ben, majd a *Lila fecske* 1964-ben, s ezeket követi majd a *Napforduló* című kötet 1969-ben, s természetesen gyermekversei folyamatosan jelennek meg a lapokban is 1960-tól kezdve (Dobszay 2002). Később megjelent még a *Mennyi minden* (1975), a *Bors néni könyve* (1978) és még egy – a gyermekverseinek teljes gyűjteménye – a *Szőkölkút* (1979) című gyermekverskötetete, de ezekről sajnálatos módon ritkán olvashatunk az irodalomtörténeti és -elméleti tanulmányokban. Ráadásul Nemes Nagy Ágnes összes verseinek kiadásai sem tartalmazzák a gyermekverseit.

Nemes Nagy Ágnest általában egyik legtudatosabb magyar költőként és az „újholdasok” vezéregyenységeként szokás emlegetni, akinek a költészetét a gondolatiság és a tárgyiaság jellemzi: ő maga nevezte el költészetét objektív lírának (Angyalosi 2013: 34). Mindez egyértelműen a gyermekverseire is jellemző, ami azt jelenti, hogy „a költő a legtermészetesebb módon ír a gyermeket körülvevő világról, játékaikról, szórakozásairól, a világra rácsodálkozó magatartásáról, mindenről, ami gyermeki. S ezzel költészetté avatja a mindennapok gyermekvilágát” (Komáromy 2002: 66). Így a gyermekverseinek világa – ahogy Bárdos József foglalja ezt össze: „a kertvárosi környezet, a békés polgári világ, ahonnan még nem száműzték egészen a természetet” (Bárdos 2013: 172).

Nemes Nagy Ágnes gyermekverseiben mindig személyesség és élményszerűség érezhető, bár nem tudni, ki a versek lírai énje – talán a gyerek beszél – csak a gondolatvilágát, képzeletét ismerhetjük meg, vagyis azt, ahogyan ő látja, képzelettel a világot, azaz az általa elmesélt, leírt tárgyakat, jelenségeket. Ezekben a versekben a szemlélődés, tünődés, fantáziálás, otthonosság és derű uralkodik. Ennek „a gyermeki fantáziának az ezernyi képe és képtelensége” (Székelyné – Botosné 1991: 120) tömör szerkezetű és tökéletes ritmusú versekben jelenik meg. Nemes Nagy Ágnes verseinek ritmikája, zenei világa egyszerű, és általában egyensúlyban marad a képi és a fogalmi oldalával, ennek köszönhetően Nemes Nagy Ágnes a szavak, a képek és a ritmika mesteri válogatásával hol egyszerűen, hol játékosan, hol álomszerűen, de mindig gazdag jelentésű verses formában varázsolja az olvasó elé mind a tárgyakat, mind a természetet, leltározva a gyerek világának elemeit (Bauer 1987: 142, Rigó 1999: 185, Bárdos 2013: 172).

NEMES NAGY ÁGNES VERSEI AZ ALSÓ TAGOZATOS TANKÖNYVEK TÜKRÉBEN

Nemes Nagy Ágnes verseinek a helyét és szerepét az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladataiban az Apáczai Kiadónak az alsó tagozatos osztályoknak szánt magyar nyelv és irodalom tantárgy tankönyvcsaládjá alapján mutatom be. A választásomat azzal indokolom, hogy a kiadó (bár 2014-től már nem működik), az olvasó- és tankönyvei, a munka- és gyakorlófüzetek közismertebbek, hosszabb és nagyobb múltúak, mint más kiadványok. Az Apáczai Kiadót 1990-ben alapították meg, 2014 májusáig meghatározó szereplője volt a magyarországi tankönyvpiacnak (Fülöp 2015: 106), és úgy tűnik továbbra is a tankönyvei és a füzetek a legkedveltebbek közé tartoznak.

A tankönyvcsaládjában összesen tizenegy vers szerepel, amelynek Nemes Nagy Ágnes a szerzője. Ezeknek a verseknek a mennyiségi megjelenését az adott alsó tagozatos évfolyamokon az alábbi táblázat mutatja be:

1. Táblázat:

Nemes Nagy Ágnes verseinek a mennyiségi megjelenése az Apáczai Kiadó tankönyvcsaládjában

	ÖSSZESEN*	1. ÉVFOLYAM**	2. ÉVFOLYAM**	3. ÉVFOLYAM**	4. ÉVFOLYAM**
Nemes Nagy Ágnes versei	11	4	3	3	2

* a versek (címek) számát jelenti összesen

** a versek (címek) számát jelenti az adott évfolyam keretében

Nemes Nagy Ágnes versei és a hozzájuk társuló feladatok szolgálták alapul a NAT-ban meghatározott fejlesztési feladatok rendszerezéséhez. Ez alapján elkészítettem az alábbi összefoglaló táblázatot, amely a versek helyét mutatja be az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak a szerkezetében:

2. Táblázat:

Nemes Nagy Ágnes verseinek a helye az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladataiban

1=BESZÉDKÉSZSÉG: **1A** – beszéd érthetőségének fejlesztése (légző- vagy/és kiejtési gyakorlatok), **1B** – szóbeli szöveg alkotása (tartalommondás és az olvasmány szóbeli értelmezése, az olvasmány összefüggésében saját szóbeli szöveg alkotása, részvétel az osztályban folyó beszélgetésben), **1C** – a tanult és feldolgozott szöveg eljátszása; **2=OLVASÁSKÉSZSÉG:** **2A** – az olvasás jelrendszerének elsajátítása, **2B** – olvasási készség kialakítása és fejlesztése; **3=ÍRÁSKÉSZSÉG:** **3A** – az íráskészség fokozatos kialakítása, **3B** – szövegalkotás (az olvasmány összefüggésében saját írásbeli szöveg alkotása); **4=A TANULÁSI KÉPESSÉG FEJLESZTÉSE:** **4A** – verstanulás, **4B** – versírás-tanulás, **4C** – önálló feladatvégzés gyakorlása, **4D** – a tanulás elősegítése; **5=ANYANYELVI KULTÚRA, ANYANYELVI ISMERÉTEK:** **5A** – nyelvi tudatosság kialakításának elősegítése, **5B** – a szókincs tudatos bővítése; **6=IRODALMI KULTÚRA, AZ IRODALMI MŰVEK ÉRTELMEZÉSE:** **6A** – értő olvasás/hallgatás bizonyítása feladatmegoldással, **6B** – az irodalmi-irodalomelméleti elemek felismerése, **6C** – az irodalmi nyelv tudatosítása, **6D** – az alkotások összehasonlító értelmezése; **7=AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG, AZ ERKÖLCSI ÉS AZ ESZTÉTIKAI ÉRZÉK FEJLESZTÉSE:** **7A** – a verses alkotás élvezése a ritmus, mozgás, rajz, zene, színjátszás és játék révén, **7B** – a vers összefüggésében az illelről szóló beszélgetések; **8=MOTIVÁCIÓS VERS** (nincs hozzá feladat)

VERS	évf.	F E L J E S Z T É S I F E L A D A T O K																		
		1		2		3		4				5		6				7		8
		A	B	C	A	B	A	B	A	B	C	D	A	B	A	B	C	D	A	B
<i>A csiga</i>	1				+															
<i>A titkos út</i>	1					+							+		+					
<i>Cifra palota</i>	4					+	+						+							

<i>Égi fagyalt</i>	2		+		+								+	+				+		
<i>Gesztenyefa-levél</i>	2		+	+	+								+						+	
<i>Kakukfű</i>	3																			+
<i>Ki lakik az utcában</i>	3					+							+							
<i>Madarak</i>	2					+							+							
<i>Nyári rajz</i>	1		+			+	+						+							
<i>Tanulni kell</i>	3												+							+
<i>Tavaszi felhők</i>	1					+	+						+	+		+				+
	4					+							+							

Kakukfű

A kakukfüvet ismered?
Oly csepp, szelíd, gyengécske,
hogy észre sem veszi a réten
szinte senki emberfia.
De amikor leszáll az est,
mikor a mező szendereg,
s arra járnak az esti lepkék,
a fémes-szürke szenderek,
nagy potrohukat, fejüket
befonja akkor, mint fátyol
a kakukfű mézes szaga
s lebukfenceznek illatából.

A csiga

Lassú állat a csiga,
betettem a kocsiba.
Jól húztam a kocsikát,
Kocsiztattam a csigát.
Ne csak füvet, virágot,
lásson ő is világot.

Tavaszi felhők

Bodzavirágból, bodzavirágból
hullik a, hullik a sárga virágpór.
Fönt meg a felhők szállnak az égen,
bodzafehéren, bodzafehéren.
Szállj, szállj felhő,
pamacsos,
hullj le, te zápor,
aranyos,
hullj le, te zápor,
égi virágpór,
égen nyíló bodzavirágból.

Nemes Nagy Ágnes *Kakukfű* című versének tulajdoníthatunk kimondottan motivációs hatást. A vers a harmadik osztály számára kiadott olvasókönyvben (*Hétszínvirág*), a *Varázslatos természet* című fejezetében szerepel, de nem társul hozzá semmi kérdés, megoldandó feladat. Ez önmagában lehetőséget nyújt a motiváció felkeltésére (pl. az önálló olvasásra, önálló értő olvasás gyakorlására és ezzel az olvasási kedv fejlesztésére).

Az első osztály olvasókönyvében, a munka- és gyakorlófüzetekben Nemes Nagy Ágnes négy verse található, vagyis egy vers és három versnek a részletei. Az egyik, *A csiga* című verse *Az én ábécém* munkáltató munkafüzetben szerepel a *cs* hang és betű feldolgozását szolgálja. Hat verssoros részlete épp a csigát ábrázoló kulcskép mellett található, és csak az idézett versrészlet melletti „karikázd bel!” jelentésű jel mutatja, hogy a vers felhasználásának fő célja az olvasás jelrendszerének elsajátítása a *cs* hang és betű egyeztetésének, megismerésének és megkülönböztetésének a gyakorlásával. Így Nemes Nagy Ágnes verse nemcsak a tanult/ tanulandó hanghoz és betűhöz fűződő kulcskép szöveges illusztrációja, hanem az olvasási készség fejlesztésének az eszköze is.

Az *Első olvasókönyvemben* pedig Nemes Nagy Ágnes két verse szerepel: a *Tavaszi felhők* és a *Nyári rajz* című versének tizenhét verssoros részlete. Mindkét a *Koszorús nyár, kalászdöntő* című fejezetben található. Köztük az elsőhöz a következő feladatok társulnak:

- Mely verssorokat ábrázolja a kép?
- Olvasd fel a szövegből, minek nevezi a záport a költő!
- Mire biztatja a költő a felhőt? Másold le a vers megfelelő sorát a füzetedbe!
- Olvasd el a verset! Kopogd le a ritmusát!

Így a vers nemcsak maga az olvasási készség kialakításának eszköze, hanem az irodalmi alkotások értő olvasását

fejleszti a vers melletti kép és az olvasottak párosításával, a kérdésekre való válaszolással. Egyidejűleg a keresett verssor lemásolása az íráskészség fokozatos kialakítását szolgálja, a *záró* szó a versben lévő megfelelőit megkeresése pedig nemcsak az irodalmi nyelv jellegzetességének, gazdagságának a felismerésére nyújt lehetőséget, hanem a diák szókincsének az elmélyítésére is. Ráadásul a vers ritmusának lekopogásával elérhető a vers élvezése, amivel fejleszhető az esztétikai érzék.

Nyári rajz

Hogy mit láttam? Elmondhatom.
De jobb lesz, ha lerajzolom.
Megláthatod te is velem,
csak nézd, csak nézd a jobb kezem.
Ez itt a ház, ez itt a tó,
ez itt az út, felénk futó,
ez itt akác, ez itt levél,
ez itt a nap, ez itt a dél.
Ez borjú itt, lógó fülű,
hasát veri a nyári fű,
ez itt virág, ezer, ezer,
ez a sötét gyalogszeder,
ez itt a szél, a repülés,
az álmodás, az ébredés,
ez itt gyümölcs, ez itt madár,
ez itt az ég, ez itt a nyár.

A *Nyári rajz* című vers részletéhez pedig a következő feladatok társulnak:

- Olvasd fel a verset, és közben mutasd a képen, amiről olvasol!
- Írd le a füzetedbe azoknak a nevét, amelyeket nem találtál meg a versben!
- Mondd el a kép alapján, miért szép a nyár!³

A fő cél az értő olvasási készség fejlesztése. Fejleszhető még a diák íráskészsége is a képen meg nem talált tárgyak stb. neveinek a leírásával, valamint a beszédkészsége, mivel az utolsó kérdés egy rövidebb-hosszabb szóbeli szöveg alkotását, saját vélemény megfogalmazását követeli a diáktól.

Az első osztályos tankönyvcsaládban, a *Szövegértést fejlesztő gyakorlatok* című munkáltató munkafüzetben találjuk még Nemes Nagy Ágnes „*A titkos út*” című versének tíz verssoros részletét. Az idézett versrészlet elolvasását követelő feladat főleg az olvasási készség kialakítását célozza, amit a vershez társuló többi feladat is bizonyít:

A titkos út

Mi van ott, a kis úton,
csöndes úton, titkoson?
Macska van ott, macska van,
ül magában, titkosan.
Fényes szeme, zöld szeme
orgonafa levele.
Egyszer aztán talpra pattan,
ugrik, ugrik, láthatatlan –
aztán csak a szél oson
titkosan a titkoson.

- Olvasd el!
- Mely szavak illenek erre a versre? (*tréfás, humoros, félelmetes, szomorú, sejtelmes*)
- Melyik befejezés illik a megkezdett mondathoz?
Kösd hozzá!
ami nincs megmosva.
Titkos az, amit nem ismerhet
mindenki.
Láthatatlan az, ami nincs ott.
aki nem lát a szemével.
Aki lassan, lopkodva jár, az oson.
rohan.
- Hány versszakból áll a vers? Hány soros egy-egy versszak?

A vers tehát elsősorban az irodalmi-irodalomelméleti elemek egyikének, azaz a vers hangulatának, tartalmának megértését, illetve a diák szókincsét segíti elmélyíteni.

³ Érdekesnek tűnik a vers kívülről való megtanulását követelő feladatnak hiánya, amit a NAT kötelezővé teszi.

Madarak

Mennyi fényes, szép madár!
Nem tudod, hogy merre száll?
Honnan jönnek?

- Nem tudom.

Merre mennek?

- Nem tudom.

Égre, földre, vízre szállnak?

Nádba bújnak?

- Nem tudom.

A második osztályos olvasó- és tankönyvekben, munka- és gyakorlófüzetekben a költő három verse található. Közülük az egyiknek, a *Madarak* című vers kilenc soros részlete a *Nyelvtan és helyesírás tankönyv*ben szerepel a kérdő mondatokat feldolgozó lecke első feladatában:

- Olvasd el Nemes Nagy Ágnes *Madarak* című versének részletét!
- Miféle beszélői szándékot fejeznek ki a kiemelt mondatok?
- Vajon miért hangozhattak el a vers kérdései?
- Figyeld meg a mondatok végén álló írásjelet!
- Olvasd fel a mondatokat a beszélő szándékát kifejező hanglejtéssel!

Ilyen feladatokkal a vers mindenekelőtt két készség fejlesztését célozza. Egyrészt a tanítási cél által követelt versolvasással, valamint a versben található kérdő mondatok újra felolvasásával, az olvasási készség fokozatos kialakítása és fejlesztése lehetséges. Másrészt a vers háttérét alkotó a nyelvi-nyelvtani ismeretek egyikének, azaz a kérdő mondatok kommunikációs jellegének és fontosságának felismerésére és ennek gyakorlására, illetve a kérdő mondat írásjelének szerepére is felhívja a diákok figyelmét. Bár ez az anyanyelvi kultúra jobb megismerésének a folyamatát segíti elő, a kérdő mondatokban rejlő szándék felfogásának készsége a helyes és eredményes kommunikáció egyik feltétele.

Gesztenyefalevél

Találtam egy falevelet,
gesztenyefa levelét.
Mintha megtaláltam volna
egy óriás tenyerét.

Ha az arcom elé tartom,
látom, nagyobb, mint az arcom.

Ha a fejem fölé teszem,
látom, nagyobb, mint a fejem.

Hogyha eső cseperegne,
nem bánám, hogy csepereg,
az óriás nappal-éjjel
óriási tenyerével
befödne a fejemet.

A *Madarak* című versrészleten kívül a második osztály számára készült tankönyvben található még a *Gesztenyefalevél* és az *Égi fagylalt* című vers is. Mindkét vers az olvasókönyv *Barátunk, a természet* című fejezetében található. Közülük az elsőhöz a következő feladatok társulnak:

- Cukott szemmel hallgasd meg a verset! Mondd el, milyen képek jelennek meg előtted a vers hallgatása közben!
- Következtess! Miért éppen az óriás kezéhez hasonlítja a beszélő a falevelet?
- Játssz el a társaidnak a vers egyik versszakában leírtakat! Találják ki, melyik versszakra gondoltál! Bizonyítsák felolvasással!

A kérdésekre való válaszolással fejleszthető az értő olvasási - hallgatási készség. Elősegíti a saját szóbeli szöveg alkotását, és ezzel a beszédkészséget fejleszti. Egyidejűleg a vers feldolgozásakor a diák valakinek (akár a tanítónak) az előadásában hallgatja a verset, ami élvezetesebb lehet a cukott szemmel való hallgatásnak köszönhetően. E mellett a diák kap még egy lehetőséget a feldolgozandó vers élvezésére, ami a színjátszást követelő (néma) játék révén érhető el. Sőt teremt még egy alkalmat az olvasás gyakorlására, vagyis az olvasási készség fejlesztésére is.

Az *Égi fagylalt* című vershez pedig a következő feladatok társulnak:

- Jósolj a címből! Miről szól a vers?
- Tanítód felolvasásában hallgasd meg a verset! Milyen képek jelennek meg előtted?
- Rajzold le, mit láttál! Milyen színeket használsz? Miért?

Égi fagyalt

Ég, ég, fényes ég,
óriási nyári kék.

Most egy felhő felszalad,
csupa jég és csupa hab,
mintha látnál óriási
tejszínfagyalt-tornyokat.
Nem sokáig bírja nyáron,
úszni kezd az égi tálon,
olvad, olvad, szétcsepeg,
itt a zápor, cseppre csepp.

Beszéld meg a társaddal!

- Mi lesz az égi fagyaltból? Miért?
- Milyen érzésekkel olvastad a verset?
Miért tetszik, vagy nem tetszik?

Ez a vers is a kérdésekkel egyértelműen az értő olvasási / hallgatási készséget fejleszti. A kérdésekre való szóbeli válaszolás, a címből való jóslás, valamint a padtárssal folytatott beszélgetés és a verssel kapcsolatosan saját vélemény megfogalmazása (érzések megnevezése, az indoklás megfogalmazása) a diákok beszéd-készségének fejlesztését segíti elő. Egyidejűleg a vers feldolgozásában fontos szerepet játszik a vers élvezete, a hallgatás (a tanító előadásában) és a rajz révén a diákok esztétikai érzékének fejlesztése is. Ráadásul hangsúlyozni kell, hogy az utolsó feladat lényeges, hogy az irodalomelméleti gondolkodásba is beavatja a diákokat (vö. a vers, mint fontos gondolatokat, érzéseket átadó irodalmi alkotás és egyben ezeket a fontos gondolatokat és érzéseket ébresztő is az olvasóban / hallgatóban, a vers hangulatának felismerése stb.).

Tanulni kell

Tanulni kell. A téli fákat.
Ahogyan talpig zúzmarások.
Tanulni kell. A nyári felhőt.
A lobbanásnyi égi-erdőt.
Tanulni kell mézet, diót,
jegenyefát és úrhajót,
a hétfőt, keddet, pénteket,
a szavakat, mert édesek,
tanulni kell magyarul és világot,
tanulni kell mindazt, ami kitérül,
ami világít, ami jel:
tanulni kell, szeretni kell.

A harmadik osztályban – a *Kakukfű* című versen kívül – a tankönyvben Nemes Nagy Ágnes másik két verse: a *Tanulni kell* című verse és a *Ki lakik az utcában* című versének nyolc verssoros részlete. A *Tanulni kell* vers a *Ha élet zengi be az iskolát* című fejezetben mutatja be az iskolai munka lényegét. A hozzá társuló feladatok a munkafüzetben a következők:

- Gyűjtsétek össze csoportokban, miért fontos a tanulás!
Az ötleteket szókártyákon helyezzétek el az osztály jól látható pontján!
- Hallgassátok meg Nemes Nagy Ágnes *Tanulni kell* című versét!
- Mire hívja fel a figyelmet a költő?

Az első feladat egyértelműen a diákok beszéd- és íráskészségének fejlesztését célozza, ami a feltett kérdéssel (miért fontos a tanulás?) indított és a csoportmunkában folytatott beszélgetéssel, továbbá az összegyűjtött válaszok a szókártyákon leírásával válik elérhetővé. Maga a vers elsősorban a feldolgozandó témakör (a tanulás fontossága) összefüggésében jelenik meg, mint a felmerült kérdésre való irodalmi válasz. Így elsősorban az értő hallgatási készség fejlesztését segíti elő. Egyidejűleg a vers hallgatása a diákok esztétikai érzékének a fejlesztését is támogatja.

Ki lakik az utcában

Hogy minálunk ki lakik?
Mindig látni valakit.
(...)
Itt van András, Andrea,
Bandi bácsi kisfia,
itt a Szűcs, és nagy szerencse:
itt lakik még Barna, Bence,
Olga, Ottó, Orsolya,
kedvencük a korcsolya.

A *Ki lakik az utcában* című versrészlet pedig a harmadik osztályosok *Nyelvtan és helyesírás munkafüzetében* található a főnév fajtáit feldolgozó leckében. Az idézett versrészlethez a következő feladatok társulnak:

- Keress tulajdonneveket Nemes Nagy Ágnes *Ki lakik az utcában* című versének a részletében! Húzd alá őket!
- Írd ki a versből a keresztneveket betűrendben!
Ügyelj a helyesírásukra!

A feladatok a nyelvi-nyelvtani ismeretek, azaz a tulajdonnevek és köztük a keresztnévek felismerését, valamint a szavak betűrendbe rakásának gyakorlását biztosítja. A szavak kiírása az íráskészség fokozatos kialakítását is elősegíti, és egyben a helyesírás szabályaira, azaz a tulajdonnevek / keresztnévek írásának a szabályaira is felhívja a diákok figyelmét.

A negyedik osztályban csak a *Nyelvtan és helyesírás munkafüzetben* találjuk Nemes Nagy Ágnes verseit: a *Tavaszi felhők* és a *Cifra palota* című versét. Közülük az elsővel az alsó tagozat diákjai már az első évfolyamon megismerkedtek. A negyedik évfolyamon a vers a nyelvi-nyelvtani ismeretek felismerésére és gyakorlására alkot szöveges háttér:

- Olvasd el Nemes Nagy Ágnes *Tavaszi felhők* című versét! Húzd alá az igéket!
- Másold le a versből az igéket csoportosítva (*kijelentő módú igék – felszólító módú igék*)!
- Írd át színessel a felszólító mód jelét!

A felszólító mód feldolgozását szolgáló leckének első feladatában található vers egyértelműen bevezeti a diákokat a feldolgozandó témába – ezt biztosítja a versben lévő igék megkülönböztetését és csoportosítását, valamint a felszólító mód jelét átírását követelő feladat. Egyidejűleg a feladatok megoldása a vers elolvasását is követeli, így a vers felhasználása az olvasási készség fejlesztését is elősegíti.

Cifra palota

Cifra, cifra ez a fa,
gesztenyefa-palota.
Zöld levélből összerakva,
fényes éggel megtapasztva
háta, orma, oldala.
Szüntelen a susogás itt,
szüntelen a surrogás,
leng a padló, leng a kémény,
zöld selyemből ez a ház,
ablak, ajtó, alagút,
csigalépcső, csodakút,
s minden zugban gyertya, száz,
füstös, fényes, óriás.
Gesztenyefa-palotában
csupa fény és csupa árny van,
csupa kuckó, csupa tér,
mert itt mindig fúj a szél.
Zárva van,
tárva van,
aki itt él: szárnya van.

A *Cifra palota* című vershez, amelyik a szófajok összefoglaló feldolgozását szolgáló leckének egyik feladatában található, a következő feladatok társulnak:

- Olvasd el Nemes Nagy Ágnes *Cifra palota* című versét!
 - Állapítsd meg a kiemelt szavak szófaját!
 - Írd be a vers kiemelt szavait a rejtvény megfelelő sorába! (1. létige, 2. ragos főnév, 3. főnév (tárgy neve), 4. ige, 5. főnév (gondolati dolog), 6. főnév (gondolati dolog), 7. melléknév (két szótagú), 8. ragos főnév, 9. főnév (tárgy neve), 10. melléknév, 11. összetett főnév, 12. főnév, 13. melléknév, 14. főnév)
- Ha jól dolgozol, megtudod a költő nevét!

A vers mindenekelőtt csak szöveges háttérét alkotja a negyedik osztályban tanult nyelvtani ismeretek megismétlésének, gyakorlásának és összefoglalásának. Ennek elérését célozza a versben kiemelt szavak szófaját megállapítása és a keresztnévrejtvény megfejtése. Egyidejűleg – mint a *Tavaszi felhők* című vers esetében – a feladatok megoldása a vers elolvasását is követeli, amivel az olvasási készség fejlesztését is elősegíti.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az alsó tagozat 1.-4. osztályában Nemes Nagy Ágnes verseihez társuló feladatok pontos elemzése bizonyítja, hogy ezek a versek fontos szerepet játszanak majdnem minden anyanyelvi készség fejlesztésében, azaz a beszéd-készség és a szóbeli szövegek megértésének, értelmezésének és alkotásának, illetve az olvasáskészségnek, az írott szöveg megértésének, az íráskészségnek és az írott szövegalkotásnak, továbbá az irodalmi művek értelmezésének és az esztétikai érzék

fejlesztésében, valamint az anyanyelvi kultúra és az anyanyelvi ismeretek és – egyértelműen – az irodalmi kultúra elmélyítésében is.

Az alábbi táblázat Nemes Nagy Ágnes vizsgált verseinek a helyét mutatja be az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak a szerkezetében, azaz a mennyiségi szerepének az adott fejlesztési feladat alcsoportjainak fejlesztésében:

3. Táblázat:

Nemes Nagy Ágnes verseinek helye az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladataiban

[1=BESZÉDKÉSZSÉG: **1A** – beszéd érthetőségének fejlesztése (légző- vagy/és kiejtési gyakorlatok), **1B** – szóbeli szöveg alkotása (tartalommondás és az olvasmány szóbeli értelmezése, az olvasmány összefüggésében saját szóbeli szöveg alkotása, részvétel az osztályban folyó beszélgetésben), **1C** – a tanult és feldolgozott szöveg eljátszása; 2=OLVASÁSKÉSZSÉG: **2A** – az olvasás jelrendszerének elsajátítása, **2B** – olvasási készség kialakítása és fejlesztése; 3=ÍRÁSKÉSZSÉG: **3A** – az íráskészség fokozatos kialakítása, **3B** – szövegalkotás (az olvasmány összefüggésében saját írásbeli szöveg alkotása); 4=A TANULÁSI KÉPESSÉG FEJLESZTÉSE: **4A** – verstanulás, **4B** – versírás-tanulás, **4C** – önálló feladatvégzés gyakorlása, **4D** – a tanulás elősegítése; 5=ANYANYELVI KULTÚRA, ANYANYELVI ISMERETEK: **5A** – nyelvi tudatosság kialakításának elősegítése, **5B** – a szókincs tudatos bővítése; 6=IRODALMI KULTÚRA, AZ IRODALMI MŰVEK ÉRTELMEZÉSE: **6A** – értő olvasás/hallgatás bizonyítása feladatmegoldással, **6B** – az irodalmi-irodalomelméleti elemek felismerése, **6C** – az irodalmi nyelv tudatosítása, **6D** – az alkotások összehasonlító értelmezése; 7=AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG, AZ ERKÖLCSI ÉS AZ ESZTÉTIKAI ÉRZÉK FEJLESZTÉSE: **7A** – a verses alkotás élvezése a ritmus, mozgás, rajz, zene, színjátszás és játék révén, **7B** – a vers összefüggésében az illelről szóló beszélgetések; 8=MOTIVÁCIÓS VERS (nincs hozzá feladat)]

FEJLESZTÉSI FELADAT	1	1	1	2	2	3	3	4	4	4	4	5	5	6	6	6	6	7	7	8
	A	B	C	A	B	A	B	A	B	C	D	A	B	A	B	C	D	A	B	
NEMES NAGY ÁGNES [1 vers]	-	3	1	1	8	4	-	-	-	-	-	4	2	5	2	1	-	4	-	1
ÖSSZESEN	4		9		4		-				6		8				4		1	

ÖSSZEGZÉS

Nemes Nagy Ágnes vizsgált verseinek felhasználása több fejlesztési feladat tanítását-tanulását biztosítja: a versekhez társuló feladatok több fejlesztési feladat fejlesztését érintik, így az anyanyelvi kompetencia fejlesztési feladatainak a fejlesztése nem külön-külön, hanem komplex módon történik. Ez nemcsak az olvasókönyvben szereplő versekre jellemző, amelyekhez társuló feladatok magában az olvasókönyvben, az olvasókönyvhöz járó munkafüzetben vagy az *Írás munkáltató* munkafüzetben található, hanem azokra a versekre / versrészletre is, amelyek a *Nyelvtan és helyesírás tankönyv*ben vagy *munkafüzet*ben szerepelnek, és nem mindig csak a nyelvi-nyelvtani ismeretek megfigyelését és gyakorlását szolgálja a felhasználásuk.

A fentiekben felvázoltak csak a vizsgált versekhez társuló feladatok elemzésének eredménye, így csak egy – bár sokat mondó – példát mutatnak egy kiválasztott tankönyvcsalád tükrében. Az általam végzett rendszerezés csak konkrét példán alapuló bizonyíték arra, hogy milyenfajta szerepet játszanak a verses alkotások az anyanyelvi kompetencia fejlesztésében. A vizsgált témakör tehát másképp mutatkozna, ha a kutatás a versek tényleges órai feldolgozását is vette volna figyelembe, vagy egy másik tankönyvcsalád jelentette volna a kutatás anyagát, alapját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2006/962/EK:** Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. In. „Az Európai Unió Hivatalos Lapja”, 2006.12.30, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=HU> (2018.02.22.).
- Angyalosi G.** (2013), „*Az én szívemben boldogok a tárgyak*” Nemes Nagy Ágnes tárgyias költészete. In. „Alföld: Irodalmi Művészeti és Kritikai Folyóirat” 64 (07), 34-39.
- Bárdos J.** (2013), *A magyar gyermekköltészet megújulása*. In. Bárdos J. – Galuska L. P., *Fejezetek a gyermekirodalomból*, Budapest, 166-173.
- Bauer G.** (1987), *Gyermekirodalom*, Budapest.
- Dobszay A.** (2002), *Nemes Nagy Ágnes gyermek- és felnőtt költészetének kapcsolata*. In. „Irodalomtörténeti Közlemények” 5.-6. sz., <http://epa.oszk.hu/00000/00001/00011/dobszay.htm> (2018.06.28.).
- Fülop O.** (2015), *In memoriam Apáczai Kiadó*. In. „Képzés és Gyakorlat” 13. évf., 3-4. sz., 101-118.
- Kerettanterv:** 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet melléklete = Magyar nyelv és irodalom – Kerettanterv, http://kerettanterv.ofi.hu/01_melleklet_1-4/index_alt_isk_also.html (2018.02.13.).
- Komáromi G.** (1999), *Gyermekirodalom*, Budapest.
- Komáromy S.** (2002), *Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából*, Budapest.
- Kováts-Németh M.** (2010), *Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig*, Pécs.
- NAT 2012:** 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. In. „Új Pedagógiai Szemle” 2012/1-3.
- Rigó B.** (1999), *A magyar gyermekvers fél évszázados jelenkora*. In. Komáromi G., *Gyermekirodalom*, Budapest, 173-206.
- Székelyné Sipos K. – Botosné Koscsó I.** (1991), *Ki kicsoda a magyar gyermekirodalomban. Életrajzi kislexikon kortárs írókról, költőkről*, Debrecen.

MELLÉKLET

Az Apáczai Kiadó vizsgált alsó tagozatos tankönyvcsaládja

I. ÉVFOLYAM	II. ÉVFOLYAM
<p>AP-010121: Esztergályosné Földesi Katalin (2013), <i>Az én ábécém 1. Hang- és betűtanítás tankönyv az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010127: Esztergályosné Földesi Katalin (2013), <i>Az én ábécém munkáltató munkafüzet 1. az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010125: Esztergályosné Földesi Katalin (2013), <i>Szövegértést fejlesztő gyakorlatok az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010122: Esztergályos Jenő (2013), <i>Első olvasókönyvem 1. Olvasókönyv az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010219: Németh Lászlóné, Seregélyné Szabó Klára (2013), <i>Olvasásfüzet 1. Az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010219: Németh Lászlóné, Seregélyné Szabó Klára (2013), <i>Nagybetűs írásfüzetem 1. a nagybetűk tanításához az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010201: Csájiné Knézics Anikó, Esztergályosné Földesi Katalin (2013), <i>Gyöngybetűk munkafüzet 1. Írás munkafüzet az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-010217: Csájiné Knézics Anikó (2013), <i>Szépén, helyesen! 1. Írás munkafüzet az 1. évfolyam számára</i>, Bp.</p>	<p>AP-020123: Nyiri Istvánné (2013), <i>Hétszínvarázs. Olvasókönyv 2. a 2. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-020124: Burai Lászlóné, dr. Faragó Attiláné (2013), <i>Hétszínvarázs. Munkafüzet 2. a 2. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-020125: Nyiri Istvánné (2013), <i>Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 2. a 2. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-020307: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2013), <i>Nyelvtan és helyesírás 2. Tankönyv a 2. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-020306: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2013), <i>Nyelvtan és helyesírás 2. Munkafüzet a 2. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-020204: Bencs Vilmosné (2013), <i>Írás munkafüzet 2. a 2. évfolyam számára</i>, Bp.</p>
III. ÉVFOLYAM	IV. ÉVFOLYAM
<p>AP-030123/1: Burai Lászlóné, dr. Faragó Attiláné (2014), <i>Hétszínvirág. Olvasókönyv 3. Tankönyv a 3. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-0301234: Burai Lászlóné, dr. Faragó Attiláné (2014), <i>Hétszínvirág. Munkafüzet 3. a 3. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-030126: Burai Lászlóné, dr. Faragó Attiláné (2014), <i>Szövegértést fejlesztő gyakorlatok a 3. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-030306/1: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2014), <i>Nyelvtan és helyesírás. Tankönyv a 3. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-030307: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2014), <i>Nyelvtan és helyesírás. Munkafüzet 3. a 3. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-030403: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2014), <i>Fogalmazás. Munkafüzet. 3. évfolyam</i>, Bp.</p>	<p>AP-040116: Bárány Jánosné, Nagyné Bonyár Edit (2016), <i>Hétszínvilág. Olvasókönyv 4. Tankönyv a 4. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-040117: Burai Lászlóné, dr. Faragó Attiláné (2016), <i>Hétszínvilág. Munkafüzet 4. a 4. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-040118: Nyiri Istvánné (2016), <i>Szövegértést fejlesztő gyakorlatok a 4. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-040403: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2016), <i>Fogalmazás. Munkafüzet 4. Az általános iskola 4. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-040307: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2016), <i>Nyelvtan és helyesírás 4. Az általános iskola 4. évfolyam számára</i>, Bp.</p> <p>AP-040308: Fülöp Mária, Szilágyi Ferencné (2016), <i>Nyelvtan és helyesírás munkafüzet 4. Az általános iskola 4. évfolyam számára</i>, Bp.</p>